

DOI 10.36074/logos-21.06.2024.051

ВІЙСЬКОВІ ТЕНДЕНЦІЇ ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ У XVII СТОЛІТТІ

Савка Данило Ігорович¹**Науковий керівник: Хома Іван Ярославович²****1.** Магістр історії та археології*Львівський національний університет імені Івана Франка, УКРАЇНА***2.** канд.іст.наук, завідувач кафедри історії, музеєзнавства та культурної спадщини*Національний університет «Львівська Політехніка», УКРАЇНА*

На початку XVII століття у Європі існувало дві основні моделі військових формацій: іспанська (терції) та нідерландська (згодом – шведська). Терція, запроваджена 1536 року Карлом V (1500-1558) була основною тактичною одиницею практично всіх європейських армій кінця XVI - другої половини XVII століття, проте найбільш досконало була реалізована в іспанській армії [4]. На полі бою терція зазвичай розташовувалася у три лінії в шаховому порядку: дві баталії попереду та позаду і одна найбільша посередині. У кожній баталії у перших шеренгах знаходилися аркебузири (згодом мушкетери), які оточували баталію і дозволяли вести безперервний вогонь по противнику. При наступі та відступі аркебузири шикувалися у 10 шеренг та вели вогонь по принципу «караколе» - перша шеренга робила залп, після чого попередня шеренга ділилася наполовину та з обох боків заміняла першу. При зближенні з противником чи загрози з боку ворожої кавалерії аркебузири і мушкетери відступали всередину порядку пікінерів, проти яких кіннота була безсилою. Варто також пам'ятати, що структура і тактика терцій не була сталою протягом всього часу, а змінювалася як в залежності від характеру бойових дій, так і з розвитком технологій і нових тактичних прийомів.

Ефективність терцій, як військової формації зумовлена високою вогневою потужністю аркебузирів та мушкетерів, і потужним захистом та ударною силою пікінерів, а велика кількість шеренг, які простягалися вглиб бойового порядку унеможливають прорив ворога всередину терцій. Разом з тим, у цієї формації також є свої вади. Через постійну взаємодію аркебузирів і мушкетерів з пікінерами, а також через глибокий бойовий порядок, терції є

섹션 26.

HISTORY, ARCHEOLOGY AND CULTUROLOGY

надзвичайно повільними і мало маневреними, що робить їх легкою мішенню для артилерії. Крім того, найслабшим місцем терції є її кути, де сконцентовано найменше пік – у разі прориву кутів терції вона втрачає свої бойові здібності і стає легкою здобиччю для ворожої кавалерії. В цілому ж, терції залишалися ефективними до середини XVII століття і більшість країн продовжували використовувати цей стрій до цього часу.

Ще одна формація, яка була свого роду альтернативою терціям, існувала на початку XVII століття у Нідерландах. Вона не має конкретної назви, тож для зручності будемо називати її нідерландською моделлю, оскільки стосувалася не лише поведінки на полі бою, але й організації, тренування і спорядження військ. Вона була втілена у ході військових реформ графа Вільгельма Людвіга Нассау-Дилленбурзького (1560-1620) та його двоюрідного брата штатгальтера Моріца Оранського (1567-1625), метою яких була реорганізація армії і тактики для ефективного протистояння іспанській армії під час Вісімдесятилітньої війни. Моріц Оранський провів модернізацію і стандартизацію калібрів вогнепальної зброї, екіпіровки солдатів і артилерії, ввів нові ранги, кодифікував військові обов'язки та відкрив першу військову академію. Реформи тактики брати будували на основі античних ідей, користуючись працею «Тактика короля Лева», а саме описом дій римської піхоти, яка шикувалася у лінії: кожна з них по черзі метала списи, після чого відходила за спину попередньої лінії. Брати вирішили перейняти цю тактику на сучасний лад: аркебузири та мушкетери, які замінили списників, мали шикуватися у більш широкі лінії приблизно у 8 шеренг, які за римським принципом робили залп і відходили в кінець порядку або залишалися на місці і їх заміняла попередня шеренга [1]. На полі бою нідерландські війська шикувалася на всю ширину фронту і ділилися на тактичні одиниці, у яких по центру знаходилися 250 пікінерів, а по флангах їх оточували 250 мушкетерів. Таким чином, це дозволяло не лише збільшити ефективність стрілкових підрозділів, але й збільшити маневреність армії, що дозволяло швидко змінювати бойовий порядок і переміщати підрозділи туди, де існувала найбільша небезпека. Військові нововведення голландців були випробувані та проявили себе у битві при Ньюпорті, де голландська армія розбила іспанську армію, значна частина якої складалася з навчених ветеранів [2].

Справжню революцію у веденні бойових дій спричинив шведський король Густав II Адольф (1594 – 1632). Він вивів військову тактику і стратегію на якісно новий рівень, переосмисливши фактично всі військові аспекти, які існували на той час та створив професійну, якісно озброєну армію. Густав II надихнувся реформами Моріца Оранського, розвинувши їх ще далі у плані взаємодії та мобільності військових підрозділів та збільшенні вогневої

потужності піхоти. Король значно зменшив розміри піхотних формацій, сформувавши їх у бригади глибиною у 6 шеренг, які шикувалися у лінійному порядку: як і в нідерландській моделі, шведські пікінери оточувалися мушкетерами, проте на відміну від Моріца, який застосовував свою тактику виключно для оборони, Густав II навпаки використовував цю формацію для швидких та агресивних дій. Король також змінив тактику поведінки кінноти – у той час кіннота європейських армій була майже виключно стрілковою, а холодна зброя розглядалася як другорядна. Кіннота підходила до позицій ворожих кавалеристів чи пікінерів та здійснювала залп, стоячи на місці. Окремі роди кавалерії використовували тактику караколів, коли перша лінія розходила в сторони і ставала в кінець порядку. Густав II і впровадив нову тактику – при зближенні кіннота робить один залп після чого вривається у ворожі ряди – особливо ефективно це працює проти тих же рейтар, які при перегрупованні опиняються безсилі перед ворожими військами. Шведські реформи стосувалися не лише поведінки на полі бою – Густав II також запровадив рекрутську систему з періодичним оглядом військ та їх тренуваннями, почав впровадження єдиної уніформи та повного комплектування піхоти, а також систему постачання військ, що стане основою сучасної національної армії.

Шведські реформи були впроваджені та виправдані у ході війни з Річчю Посполитою 1620-1629 років, проте час їхньої слави припав на Тридцятилітню війну. У 1630 році він завдав нищівної поразки імперським військам під Брейтенфельдом, де вирішальну роль зіграли саме мобільність шведських бригад і вогнева потужність мушкетерів. Як згадувалося раніше, тактика терцій не була сталою і змінювалася під впливом різних обставин: хоча шведська тактика продемонструвала свою ефективність над терціями, перемога під Лютценом 1632 року була досить умовною і обійшлася шведам великою кров'ю – у ході битви загинув і сам Густав II. Імперський полководець Альбрехт Валленштайн (1583 – 1634) перейняв деякі шведські нововведення та успішно адаптував їх у досі класичних терціях, що дозволило на рівних боротися з шведською армією [6]. Більше того, вже через два роки імперсько-іспанські терції розгромили шведську армію під Нердлінгеном, довівши, що іспанська модель досі залишається ефективною [3]. Лише після битви при Рокруа 1643 року репутація та ефективність терцій похитнулася і вони, попри деякі винятки, не могли протистояти вдосконаленій лінійній тактиці, у якій домінувала вогнепальна зброя [5].

Таким чином, на початку XVII століття існувало три тактичні формації та два значних нововведення: класичні терції, відомі з середини XVI століття, які були основою формацією абсолютної більшості країн; нідерландська «лінійна»

섹션 26.

HISTORY, ARCHEOLOGY AND CULTUROLOGY

модель з меншою чисельністю рот, більшою кількістю мушкетерів, підрозділів та мобільністю; і шведська «бригадна» модель, яка є глибоким вдосконаленням нідерландської моделі з ще більшим акцентом на вогневу міць, швидкість і мобільність, підтримку артилерії та ударну силу кінноти. Останні дві моделі також супроводжувалися численними новаціями в озброєнні, рекрутингу, тренуванню солдатів та їх забезпеченні. При цьому, попри доведену ефективність як нідерландської, так і шведської моделей, жодна з них до 1640х років не змогла остаточно витіснити терції, які також демонстрували ефективність проти нових моделей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- [1] Дельбрюк Г. История военного искусства в рамках политической истории. Москва, 1938. Т. 4. 423 с.
- [2] Dodge T. A. Gustavus Adolphus: A History of the Art of War from Its Revival After the Middle Ages to the End ... Houghton, Mifflin and co., 1895.
- [3] Exercise of arms: Warfare in the Netherlands, 1568-1648 / ed. by H. M. v. der. New York : Brill, 1997. 235 p.
- [4] López I. N. The Spanish Tercios, 1536-1704. Oxford : Osprey Pub., 2012. 48 p.
- [5] Tucker S. Battles that changed history: An encyclopedia of world conflict. Santa Barbara, Calif : ABC-CLIO, 2011. 655 p.
- [6] Wedgwood C. V. Thirty years war. New York : Anchor Books, 1961. 520 p.